

13. Judgment of the European Court of Human Rights in case of Debono v. Malta (34539/02), 7 February 2006. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-72289>.
14. Judgment of the European Court of Human Rights in case of Sukobljjevic v. Croatia (5129/03), 2 November 2006. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-77833>.
15. Opinion on the Constitution of Finland adopted by the Venice Commission at its 74th plenary session (Venice, 14–15 March 2008) CDL-AD(2008)010. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2008\)010-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2008)010-e).
16. Opinion on the Draft Law on the Constitutional Court of Montenegro, adopted by the Venice Commission at its 76th Plenary Session (Venice, 17–18 October 2008) CDL-AD(2008)030. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2008\)030-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2008)030-e).
17. Opinion on the Draft Law on the Constitutional Court of the Republic of Azerbaijan adopted by the Venice Commission at its 50th Plenary Session, Venice, 8–9 March 2002 CDL-AD(2002)005-e. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2002\)005](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2002)005).
18. Opinion on the Proposal to Amend the Constitution of the Republic of Moldova (introduction of the individual complaint to the Constitutional Court) adopted by the Venice Commission at its 61st Plenary Session (Venice, 3–4 December 2004) CDL-AD(2004)043-e. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdf=CDL-AD\(2004\)043&lang=EN](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdf=CDL-AD(2004)043&lang=EN).
19. Rule of Law Checklist, adopted by the Venice Commission at its 106th Plenary Session (Venice, 11–12 March 2016) Study № 711/2013 CDL-AD(2016)007-e. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2016\)007-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2016)007-e).
20. Study on Individual Access to Constitutional Justice : Adopted by the Venice Commission at its 85th Plenary Session (Venice, 17–18 December 2010) Study № 538/2009 CDL-AD(2010)039rev. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/CDL-AD\(2010\)039rev.aspx](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/CDL-AD(2010)039rev.aspx).

УДК 342.7

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2019.1-1.15>

ЗОЛОТАРЬОВА Н.І.

ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА НА СВОБОДУ ПЕРЕСУВАННЯ І ВІЛЬНИЙ ВИБІР МІСЦЯ ПРОЖИВАННЯ

У статті наголошено, що свобода людини й громадянина є залежна від забезпечення можливостей на вільний вибір місця проживання і вільного пересування, вільно залишати територію України, які були обмежені в попередні періоди розвитку нашої держави. У змісті свободи пересування і вільного вибору місця проживання є такі терміни, які підлягають певному тлумаченню; реалізації положень ст. 33 Конституції України. З'ясовано, що місцем постійного проживання громадян України, а також іноземців і осіб без громадянства, які постійно перебувають в Україні, є місце, де особа постійно або переважно проживає і має житло як власник, за договором найму (піднайму), договором оренди чи з інших підстав, передбачених законодавством України (жилий будинок, квартира, службове жила приміщення, гуртожиток, спеціалізовані будинки: готель-притулок, будинок маневрового фонду, спеціальний будинок для престарілих, будинок-інтернат для інвалідів, ветеранів тощо). Місцем проживання для депортованих осіб можуть бути визначені населений пункт, земельна ділянка. З'ясовано, що місце тимчасового проживання – це місце, де особа проживає менше шести місяців – готель, санаторій, будинок відпочинку, пансіонат, кемпінг, туристична база, інша подібна установа, а також жила приміщення, що не є місцем постійного проживання. Вибір місця проживання залежить від багатьох факторів, особливо це важливо для України, люди із якої виїжджають за кордон у пошуках роботи, для здобування засобів існування,

© ЗОЛОТАРЬОВА Н.І. – доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри поліцейського права (Національна академія внутрішніх справ)

матеріального забезпечення себе і своєї сім'ї. Всупереч цьому спостерігається відсутність притоку населення із західних країн в Україну, а відтак і інвестування в її економіку. Основними перепонами для імміграції в Україну іноземців є нестабільність законодавства, нерозвиненість економіки та екологічні проблеми.

Ключові слова: місце тимчасового проживання, місце проживання, території громади, громадяни, власник житла.

The article emphasizes that the freedom of a person and a citizen is dependent on the provision of living quests for free choice of place of residence and free movement, to freely leave the territory of Ukraine which was limited in previous periods of development of our state. In terms of freedom of movement and free choice of place of residence, there are such terms that are subject to a certain interpretation; implementation of the provisions of Art. 33 of the Constitution of Ukraine. It has been determined that the place of permanent residence of citizens of Ukraine, as well as foreigners and stateless persons permanently staying in Ukraine, is a place where the person permanently or mainly resides and has a dwelling as the owner, under a contract of employment (lease), lease agreements or with other grounds stipulated by the legislation of Ukraine (apartment building, apartment, office premises, dormitory, specialized buildings: hotel-shelter, building of shunting fund, special nursing home, boarding school for invalids, veterans, etc.). The place of residence for the deportees can be defined a settlement, a land plot. It has been found out that a place of temporary residence is a place where a person lives for less than six months – a hotel, a sanatorium, a rest house, a boarding house, a camping site, a tourist base, another such institution, as well as a living space that is not a place of permanent residence. The choice of place of residence depends on many factors, especially important for Ukraine, people from which go abroad in search of work, to acquire livelihoods, to provide material support for themselves and their families. Contrary to this, there is a lack of inflow of people from Western countries into Ukraine, and hence investment in its economy. The main obstacles to immigration to Ukraine by foreigners are the instability of legislation, underdevelopment of the economy and environmental problems.

Key words: place of temporary residence, place of residence, community territory, citizens, owner of housing.

Право на свободу пересування і вільний вибір місця проживання, як і всі інші права і свободи людини і громадянина, пройшло історію формування та розвитку уявлень від примітивних, недосконалих до сучасних, розвинених, що оволоділи свідомістю якщо не всієї людської спільноти, то більшої її частини.

Завданням правової держави є служіння інтересам людини і громадянина. І тут першочергове значення мають норми міжнародного права, які повинні використовуватись у національному законодавстві, що має імплементувати вимоги таких норм [1, с. 1].

Наприклад, підсумковий документ Віденської зустрічі країн – представників держав-учасників наради з безпеки і співробітництва в Європі проголошує: «Держави, які підписали документ, визнають, що всі громадянські, політичні, соціальні, культурні і інші права та свободи мають першочергове значення і повинні повністю здійснюватися всіма належними засобами. У цьому зв'язку вони будуть удосконалювати свої закони, адміністративні правила і політику у сфері громадських, політичних, економічних, культурних та інших прав людини і основних свобод і застосовувати їх на практиці для того, щоб гарантувати ефективне здійснення цих прав і свобод» [2].

Держава визнається правовою лише у разі, коли вона здійснює властиві їй функції з метою реалізації соціальних прав особистостей [3]. Масштаби визнання захищеності прав і свобод громадян у державі зумовлюються типом її соціально-економічної організації, ступенем соціального розвитку, гуманізації і демократизації [4]. Права і свободи людини і громадянина вважалися соціальною цінністю ще з історичних часів. Нормативні акти різних років, починаючи із стародавнього Риму і закінчуючи сучасними роками, логічно пов'язані між собою.

Велика Хартія вольностей 1215 року, Петиція про права (1789–1791 років), Загальна декларація прав людини (1948 року) показують шлях формування юридичних механізмів у сфері

прав і свобод громадян, які утверджувались спочатку в обмеженому варіанті як щодо норм, так і щодо кола осіб, потім простежується розвиток і збагачення змісту цих прав і свобод, поширення їх на широке коло суб'єктів узагалі, а також у більшості країн Європи. Особливо цей процес посилюється після прийняття низки міжнародно-правових актів у XX столітті, як уже зазначено вище, у 1948 році була прийнята Загальна декларація прав людини; 1950 році – Європейська Конвенція про захист прав людини і основних свобод; у 1966 році – Міжнародний пакт про громадянські і політичні права; у 1975 році – «Заключний Акт» Гельсінської наради тощо [5].

Загальна декларація прав людини 1948 року вперше закріпила право людини на свободу пересування. Стаття 13 цього міжнародного правового документа проголосила: «Кожна людина має право на свободу пересування і обрання собі місця проживання в межах кордонів кожної держави. Кожна людина має право залишити будь-яку країну, включно також з її власною, і повернутися до своєї країни» [5]. Як видно з цього документа, Загальна декларація прав людини стала основою для розроблення в багатьох державах, зокрема зараз уже в Україні, європейських стандартів свободи пересування і вибору місця проживання [6]. Зокрема, під її впливом була розроблена ст. 2 Протоколу № 4 Конвенції про захист прав людини і основних свобод 1950 року. Відповідно до Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 року, кожен чинний договір є обов'язковим для його учасників і має добросовісно виконуватись (ст. 26); учасник не може посилається на положення внутрішнього права як на виправдання невиконання ним договору (ст. 27); разом із текстом міжнародного договору за згоди сторін може враховуватися практика його застосування і тлумачення (п. 3 ст. 31) [7].

Ставши на шлях державного відродження, інтеграції у світове співтовариство, наша держава формує власні підходи до взаємодії суспільства і держави. Конституція України чітко визначила пріоритети такого шляху, проголосивши нашу державу демократичною, правовою, соціальною.

П.М. Рабінович права і свободи людини та їх гарантії визначає як основний зміст і спрямованість діяльності держави. Зважаючи на те, чим більша кількість різноманітних прав людини визнана державою, тим якісно вищим є стан суспільства, яке за таких умов може набувати характеру самоорганізованої системи [8].

Права і свободи людини й громадянина класифікуються за різними підставами. Залежно від суб'єкта їх класифікують на права людини і громадянина; за черговістю їх включення до Конституції міжнародно-правових документів вони поділяються на права першого, другого та третього положення; за генезою – на природні (природжені) та похідні від них; за видом суб'єкта – на індивідуальні і колективні; за ступенем їх абсолютизації – на такі, що підлягають обмеженню, і такі, що законодавчому обмеженню не підлягають; за характером утворення – на основні і додаткові [9, с. 93].

Одним найбільш важливим для з'ясування критерієм класифікації прав і свобод людини й громадянина є їх зміст. За змістом права і свободи людини і громадянина деякі автори ділять по-різному. Наприклад, С.Л. Лисенков називає особисті права і свободи; політичні права і свободи; соціально-економічні права і свободи; соціально-культурні права і свободи [10]. І.Л. Бородин виділяє п'ять груп: а) громадянські права та свободи; б) політичні права та свободи; в) соціальні права та свободи; г) економічні права та свободи; г) культурні права та свободи [11]. В.В. Кравченко дає трьохчленну класифікацію прав і свобод людини і громадянина, він називає особисті або громадянські права і свободи; політичні права і свободи; економічні, соціальні та культурні права і свободи [9, с. 73]. О.Г. Кушніренко і Т.М. Слінько, крім індивідуальних прав і свобод громадян, виділяють ще колективні права і свободи людини і громадянина [12].

Найдетальнішу класифікацію прав і свобод людини і громадянина, що закріплені у другому розділі Конституції України від 28 червня 1996 року, дають А.М. Колодій та А.Ю. Олійник. Вони поділяють їх на вісім груп – це фізичні, політичні, соціальні, економічні, сімейні, культурні, особисті права [13]. Як бачимо, поряд із відомими іншої юридичної літератури груп прав у цій класифікації виділені фізичні права, які розглядаються як можливості людей, що характеризують їх фізичне і біологічне існування, задоволення матеріальних, духовних і деяких інших потреб, економічні права, що розглядаються авторами як можливість людини і громадянина мати безпечне економічне середовище та сімейні права та можливості людини і громадянина вільно розпоряджатися собою в сімейних правовідносинах [13].

Аналіз наведених вище класифікацій дає можливість відносити право на свободу пересування і вільний вибір місця проживання у разі поділу їх на три, чотири чи п'ять груп до особистих прав і свобод. Адже свобода вільного пересування має першочергове значення для розвитку

особистості, з нею пов'язані такі елементи її розвитку, як навчання, лікування, працевлаштування тощо.

У восьмичленній класифікації А.М. Колодія та А.Ю. Олійника ці права слід відносити до фізичних прав, враховуючи те, що вони характеризують їх фізичний розвиток, біологічне існування, але разом із цим покладаючись на необхідність задоволення потреб соціальних, де свобода пересування та вільний вибір місця проживання відіграє найважливішу роль, це права і особисті. Тобто є певна доцільність уточнення цієї класифікації.

Зважаючи на класифікацію прав і свобод різними критеріями, можна сказати, що залежно від суб'єкта класифікації, свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України є неподільними як щодо людини, так і громадянина. Один і другий суб'єкти правовідносин користуються цим правом. Адже ст. 33 Конституції України гарантує ці права та свободи кожному, тобто і громадянину України, і іноземцю, і особі без громадянства, і це також впливає зі ст. 12 міжнародного пакту про громадянські та політичні права, прийнятого і відкритого для підписання, ратифікації та приєднання резолюцією 2200А (XXI) Генеральної Асамблеї 16 грудня 1966 року, ратифікованого Україною 19 жовтня 1973 року, де записано:

1. Кожному, хто законно перебуває на території будь-якої держави, належить у місцях цієї території право на вільне пересування і свобода вибору місця проживання.

2. Кожна людина має право залишити будь-яку країну, включно зі своєю власною [5]. За черговістю включення до Конституції та міжнародно-правових документів досліджувані права і свободи є першочерговими. За походженням (генезою) вони є природними і невідчужуваними, за видом суб'єкта – індивідуальними. Однак за ступенем їх абсолютизації ці права і свободи можуть розділитися за рівними групами. По-перше, вони надаються лише тим особам, які проживають в Україні на законних підставах. Крім того, ст. 33 Конституції України встановлює, що вказані вище права і свободи гарантуються кожному, за винятком обмежень, які встановлюються законом, тобто інших обмежень, ніж ті, що встановлені в законі, в державі не може бути, і суб'єкт правовідносин за їх наявності має право не дотримуватися їх.

По-різному характеризують за змістом свободу пересування, вільний вибір місця проживання, право залишити територію України окремі вчені як науки конституційного права, так і вчені-адміністративісти. Наприклад, С.Л. Лисенков, В.В. Кравченко та інші відносять ці права та свободи до особистих [9, с. 94] або громадянських, представники науки адміністративного права, І.Л. Бородін – до політичних прав і свобод [15].

Як правильно зазначається в юридичній літературі, визначивши у законодавстві цілу низку вищих соціальних благ (мова йде про права і свободи людини і громадянина), законодавець умовчав питання диференціації їх між собою. Серед усієї низки наявних рівновеликих немайнових благ життя людини є тим основоположним складником, який стоїть на вершині всіх суспільних пріоритетів [16]. Мова, звичайно, йде про право на життя як на найголовніше із прав людини і громадянина у відношенні до інших прав і свобод, що закріплені в Конституції України та інших законодавчих актах. Співвідносяться права на життя і право на свободу пересування і вільний вибір місця проживання як загальне, основне пріоритетне і забезпечуюче, системоутворююче, складове більш об'ємного поняття. Адже право на життя, безперешкодне його здійснення, те, що в сукупності з іншими правами дає його соціальний розвиток як розумної істоти у просторі.

Забезпечуючими розглядувані права виступають також і у відношенні до права на житло, права на вільний розвиток особистості людини, права громадян брати участь в управлінні державними справами, особливо брати участь у місцевих референдумах і бути обраними до органів місцевого самоврядування, права на працю та підприємницьку діяльність, соціальний захист, на охорону здоров'я та медичну допомогу, безпечне для життя і здоров'я довкілля, на освіту і культуру.

На користь того, що свобода на пересування, вільний вибір місця проживання та право вільно залишати територію України є особистими, громадянськими правами і свободами, свідчить також їх свобода приймати рішення незалежно від держави, вони мають універсальний характер, неподільні, взаємопов'язані і взаємообумовлені та є надбанням кожної людини. Ці права «належать індивіду через те, що він є людиною. Вони співвідносяться з широким континуумом цінностей, що універсальні за своїм характером і в деяких значеннях однаково притаманні всім людським істотам» [16].

Співвідношення понять «свобода» і «право» полягає в тому, що поняття «свобода» в його суб'єктивному значенні тотожне поняттю «суб'єктивне право», і його застосування пояснюється історичними чинниками. Водночас у юридичній літературі звертається увага на те, що поняття

«свобода» більшою мірою пов'язане з характеристикою таких правомочностей особи, які визначають сферу її самостійності, захисту від втручання в її внутрішній світ, у свою чергу, поняття «право» передбачає для реалізації соціальних можливостей особи, які становлять його зміст, здійснення певних дій [17].

Щодо глибини свободи людина і громадянина в суспільстві, співвідношення її із певними правами і їх ролі в обмеженні чи розширенні свободи можна мати різні позиції. При цьому варто враховувати, що громадянське суспільство – це насамперед суспільство вільних особистостей. У цьому випадку ми не говоримо про забезпечення реалізації у повному обсязі свободи волі окремих людей, бо, проживаючи в суспільстві, їх волі обмежуються правом [18].

Проблема співвідношення свободи особистості, інтересів суспільства і держави є вельми актуальною. Г. Гегель вказував, що у громадянському суспільстві кожен для себе – мета; все інше для нього – ніщо. Проте без співвідношення з іншим він не може досягти своїх цілей у цьому обсязі: ці інші тому – засоби для мети особливого. Але особлива мета співвідношення з іншими надає собі форму загального і задовольняє себе, задовольняючи разом із тим прагнення інших для блага. Оскільки особливе пов'язане з умовою загальності, то ціле є основа опосередкування, на якому дають собі свободу всі одиничності [19].

Отже, гарантуючи свободу громадянам та оберігаючи її, держава створює підвалини для повної реалізації її переваги в межах громадянського суспільства. Саме на таких принципах зазначена Конституція України.

Рівність у праві є, перш за все, рівністю міри свободи, еквівалентна у відносинах між вільними індивідами як об'єктами права. Це рівність вільних і незалежних суб'єктів права за єдиною визначеною державою і рівнем суспільного розвитку мірою. Правова рівність – це рівність вільних і рівних у свободі.

Для прикладу візьмемо порівняння свободи і рівності, вони невіддільні, проте аналізуючи їх взаємозв'язок, слід врахувати, що чим більше людина отримує свободи, тим меншою стає рівність. Прагнення до рівності, особливо не у її формально-юридичному, а соціально-економічному наповненні, призводить до централізації влади, тоталітаризму, домінування у політиці держави авторитарних методів керівництва та поступової втрати нею свого правового характеру. Водночас прагнення максимальної реалізації свободи супроводжується соціальним розшаруванням у суспільстві, що дає змогу окремим дослідникам говорити навіть про ефект «соціального дарвінізму» [20].

За таких умов державна стратегія повинна бути досить гнучкою, причому успіх її реалізації буде значною мірою залежати від розвиненості інститутів громадянського суспільства. З поняттям свободи і рівності тісно пов'язане поняття справедливості. Справедливість – одна з основних рис права як регулятора суспільних відносин. Справедливе право, сформоване громадянським суспільством і легітимізоване державою, є основною умовою їх ефективного розвитку.

Розвиваючи теорію справедливості, яка нині вельми актуальна для України, американський дослідник Дж. Роулз вказує на два її фундаментальних принципи: 1) кожна людина повинна мати рівні права у відношенні найбільш обширної схеми рівних основних свобод, сумісних із подібними схемами свобод для інших, 2) соціальна та економічна нерівність повинні бути влаштовані так, щоб: а) від них можна було розумно очікувати переваг для всіх і б) доступ до становищ і посад був би відкритий для всіх.

Зважаючи на те, що справедливість є основою стабільності громадянського суспільства, бо, як вказував І. Кант, «ніщо не збурює нас більше, ніж несправедливість: усі інші види зла, які нам доводиться терпіти, ніщо порівняно з нею», держава, зокрема, з метою суспільної безпеки, повинна сформулювати механізм, який би забезпечував і гарантував реалізацію цього принципу в повному обсязі. Через діяльність своїх органів вона повинна гарантувати захист громадян від свавілля чиновників, дотримання державної дисципліни, законності і правопорядку, справедливих дій, рішень посадових осіб.

Можна констатувати, що в цьому напрямі зроблено немало. В умовах незалежності Українською державою напрацьовано механізм справедливих рішень. Однак не вдалося сформулювати адекватного сучасному розвитку суспільства механізму соціальної справедливості. Звертаючи увагу на необхідність дотримання принципу рівноправ'я, слід враховувати, що він теж має формально визначені рамки, які не повинні ставити суспільство на межі фізичного вживання. Нині, коли в Україні більшість населення перебуває за порогом бідності, держава повинна реалізовувати конкретний, справедливий механізм соціального захисту населення. В цьому плані варто було б застосовувати детально розроблений у західній політико-правовій науці принцип компенсацій.

Його суть полягає в тому, що для спілкування з усіма людьми як рівними, забезпечення реальних можливостей суспільство повинно більше уваги приділяти тим, хто має менші природні дарування і народився чи через різні обставини виявився у менш сприятливому становищі. Мова йде про те, щоб держава доступними для неї, перш за все, правовими заходами виправила випадкові, але досить суттєві відмінності між людьми, які призводять до їх нерівності, ставлячи окремих людей на межу виживання.

Цей принцип тісно пов'язаний з іншими (заміщення та створення рівних умов; поліпшення середнього стандарту життя та загального суспільного блага). Отже, не абсолютизація рівноправ'я, а розумне врегулювання з боку держави є основою соціальної стабільності суспільства, а значить – і його поступового прогресивного розвитку [21].

Свобода людини й громадянина є залежна від забезпечення можливостей на вільний вибір місця проживання і вільного пересування, вільно залишати територію України, які були обмежені в попередні періоди розвитку нашої держави. Людина не була вільною у таких умовах. У змісті свободи пересування і вільного вибору місця проживання є такі терміни, які підлягають певному тлумаченню; реалізації положень ст. 33 Конституції України. Крім того, для реалізації цього права необхідне запровадження певних адміністративно-правових інститутів, заміна деяких правових інститутів, що гальмували розвиток прав і свобод громадян у сфері захисту вільного пересування і вибору місця проживання.

Ще з 1997 року Міністерством юстиції України розпочата робота з підготовки проекту закону України «Про реєстрацію фізичних осіб за участю «практиків і провідних учених-адміністративістів. Метою запровадження в Україні реєстрації фізичних осіб є заміна інституту прописки реєстрацією громадян, іноземців та осіб без громадянства.

Адміністративно-правовий механізм реєстрації фізичних осіб корінним чином відрізняється від системи прописки громадян. По-перше, норми закону України, що проектувався, не передбачають будь-яких заборон на реєстрацію. Не має обмежень на реєстрацію, пов'язаних із відсутністю родинних зв'язків, наявністю норм житлової площі тощо. По-друге, кожний, хто на законних підставах перебуває в Україні, буде мати право на реєстрацію за місцем тимчасового проживання.

У визначенні поняття місця постійного проживання серед фахівців відбулися різнобіжності. Одні спеціалісти під місцем постійного проживання розуміли країну, де постійно перебуває фізична особа. Інші під місцем постійного проживання розуміли конкретну квартиру, будинок та адресу його знаходження, де проживає громадянин.

На нашу думку, друга позиція є правильною. Це пояснюється передовсім тим, що з місцем постійного проживання законодавець пов'язує низку політичних, соціальних та побутових відносин.

За місцем проживання у виборчих округах громадяни України реалізують своє активне виборче право, беруть участь у виборах президента України, народних депутатів України тощо.

За місцем постійного проживання громадянин отримує пенсію, державні освітні послуги та державне чи муніципальне медичне обслуговування тощо.

З місцем постійного проживання громадян законодавець пов'язує визначення підсудності цивільних та адміністративних справ.

З цим поняттям також пов'язане надання субсидій на квартплату, воду і тепло забезпечення тощо.

Спираючись на це, нам здається, що застосування терміна «місце постійного проживання» як країна проживання більш закономірно для організаційних відносин виїзду за кордон і в'їзду в Україну та щодо іноземців та осіб без громадянства, які тимчасово перебувають в нашій країні.

Що стосується громадян України, а також іноземців і осіб без громадянства, які постійно перебувають в Україні, тут слід зазначити, що місцем їх постійного проживання є місце, де особа постійно або переважно проживає і має житло як власник, за договором найму (піднайму), договором оренди чи з інших підстав, передбачених законодавством України (жилий будинок, квартира, службове жила приміщення, гуртожиток, спеціалізовані будинки: готель-притулок, будинок маневрового фонду, спеціальний будинок для престарілих, будинок-інтернат для інвалідів, ветеранів тощо). Місцем проживання для депортованих осіб можуть бути визначені населений пункт, земельна ділянка.

Як визначити, що особа постійно проживає в певному населеному пункті та за відповідною адресою? Постійність чи тимчасовість проживання визначається залежно від намірів особи. На нашу думку, якщо особа має намір проживати в цьому місці шість і більше місяців, слід

вважати, що ця особа прибула на постійне проживання, і вона підлягає реєстрації відповідно до Закону України «Про реєстрацію фізичних осіб», який в недалекому майбутньому буде прийнятий Верховною Радою України.

Чому саме вибирається термін шість місяців? Думається, що для визначення цього терміну обґрунтуванням може бути сталість політичних, соціальних, економічних зв'язків із територіальною громадою села, селища, міста. Адже відповідно до ч. 1 ст. 3 Закону України від 21 травня 1997 року «Про місцеве самоврядування в Україні» громадяни України реалізують своє право на участь у місцевому самоврядуванні за належністю до відповідних територіальних громад. Саме жителі сіл, селищ, міст в межах місцевого самоврядування самостійно або під відповідальністю органів та посадових осіб місцевого самоврядування мають право вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України. Інтерес громадянина – жителя відповідного населеного пункту у вирішенні питань місцевого значення буде проявлятися, на нашу думку, лише у разі, коли він має намір довгостроково (не менше шести місяців) проживати в цьому місті (селі або селищі). У такому разі він зацікавлений у розвитку соціальної інфраструктури населеного пункту, сам має право взяти участь у проведенні заходів щодо покращення соціально-культурної сфери. Як правило, в межах території громади громадянин реалізує своє право на працю, відпочинок, освіту та охорону здоров'я, а також користування надбаннями культури тощо.

Якщо особа прибуває в місто (село, селище) на строк менше шести місяців, можна вважати, що вона прибула для тимчасового проживання. Місце тимчасового проживання – це місце, де особа проживає менше шести місяців – готель, санаторій, будинок відпочинку, пансіонат, кемпінг, туристична база, інша подібна установа, а також жила приміщення, що не є місцем постійного проживання.

Слід також зазначити випадки, коли особа тимчасово проживає в деяких місцях більше шести місяців залежно від її тимчасового правового статусу. Це військовослужбовці строкової служби, що тимчасово проживають у місцях розташування військової частини, засуджені до позбавлення волі (крім довічного), які перебувають у виправно-трудовах установах, важкохворі особи, що перебувають у лікарнях, шпиталях, профілакторіях.

Вибір місця проживання залежить від багатьох факторів, особливо це важливо для України, люди із якої виїжджають за кордон у пошуках роботи, для здобування засобів існування, матеріального забезпечення себе і своєї сім'ї. Всупереч цьому спостерігається відсутність притоку населення із західних країн в Україну, а відтак і інвестування в її економіку. Основними перепонами для імміграції в Україну іноземців є нестабільність законодавства, нерозвиненість економіки та екологічні проблеми. Останній чинник, що розглядається як перепона для притоку іноземців із Західної Європи, є надто важливим і його усунення хоч і складне, зважаючи на наслідки Чорнобильської катастрофи, однак загальними зусиллями держави, громадськості, підприємців тощо може бути дещо ослаблений. Передусім це стосується досягнення чистоти в громадських місцях, не відведених для таких цілей, створення заводів із переробки відходів тощо. Спільними зусиллями, створивши елементарні екологічні умови для існування держави і суспільства загалом, ми змогли б зробити нашу країну привабливою для багатих іноземців, котрі іммігрували б в Україну та фінансово допомагали розвитку її економіки.

Список використаних джерел:

1. Рудой К.М. Адаптація адміністративного законодавства України у сфері особистих прав громадян до норм Європейського Союзу : автореф. дис. канд. юрид наук. Харків, 2004. 20 с.
2. Международная защита прав человека : сб. документов. Москва : Юрид. лит., 1990. С. 11.
3. Сурилов А.В Социалистическое правовое государство и юридическая наука. *Советское государство и право*. Москва, 1989. № 4. С. 60.
4. Бородін І.Л. Адміністративно-правові способи захисту прав та свобод людини і громадянина. Херсон : Олді-плюс, 2003. С. 5.
5. Права людини і професійні стандарти для юристів : в документах міжнародних організацій. 3-вид., допов. і перер. Київ : Відродження, 2002. С. 10.
6. Баймуратов М.О., Максименко С.В. Стратегія інтеграції України до Європейського Союзу: політико-правовий аналіз. *Право України*. 2001. № 10. С. 101.
7. Баймуратов М.О. Максименко С.В. Імплементация норм міжнародного права про свободу пересування і вибір місця проживання у право України. *Право України*. 2003. № 9. С. 133.
8. Рабінович П.М. Права і свободи людини і громадянина Конституції України (до інтеграції вихідних конституційних положень). Київ, 1997. С. 6.

9. Кравченко В.В. Конституційне право України. Київ : Атіка, 2000. 307 с.
10. Лисенков С.Л. Конституція України : матеріали до вивчення. Київ : Либідь, 1997. С. 55.
11. Бородин І.Л. Адміністративно-правові способи захисту прав та свобод людини і громадянина. Херсон : Олді-плюс. 2003. С. 22 .
12. Кушніренко О.Г., Слінько Т.М. Права і свободи людини та громадянина. Харків : Факт, 2001. С. 15.
13. Колодій А.М., Олійник А.Ю. Права людини і громадянина в Україні : навч. посібник. Київ : Юрінком Інтер, 2003. С. 167.
14. Бородин І.Л. Адміністративно-правові способи захисту прав та свобод людини і громадянина. Херсон : Олді-плюс. 2003. С.28.
15. Стефанчук Р. Право на життя як особисте немайнове право фізичної особи. *Право України*. 2003. № 11. С. 115.
16. Трошкін Ю.В. Права человека: Нарушения и защита прав человека и прессы. Москва: 1997. С. 29.
17. Козлова Е.И., Кутафин О.Е. Конституционное право Российской Федерации. Москва : Юрист, 1996. С. 196; Кравченко В.В. Конституционное право Украины. С. 90
18. Селиванов О.В. Соціальна, правова держава в Україні. Київ, 2000. С. 415.
19. Гегель Г.В.Ф. Філософія права. Москва, 1990. С. 223.
20. Тимченко С.М. Здійснення принципів правової держави як умова формування громадянського суспільства в Україні. *Вісник Запорізького юридичного інституту*. 2001. № 2. С. 28.
21. Роулз Дж. Теория справедливости. Новосибирск, 1995. С. 72.

УДК 342:340.5

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2019.1-1.16>

ПРОЦАСВ В.В.

ПРИНЦИПИ РОЗВІДУВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ КРАЇН ПОСТРАДЯНСЬКОГО ПРОСТОРУ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

У статті з позицій юридичної компаративістики шляхом порівняння законодавства країн пострадянського простору проаналізовано принципи розвідувальної діяльності. Зазначено, що кількість принципів та їх формулювання мають суттєві відмінності, які свідчать про відсутність загальних методологічних підходів для їх визначення у якості правових приписів у нормативно-правових актах про розвідку. Обґрунтовано, що в законодавстві про розвідку принципи мають бути визначені обов'язково, оскільки вони відображують сутність, зміст, призначення та основні підвалини розвідувальної діяльності. Доведено, що в кожній країні пострадянського простору існує свій перелік принципів. Це пов'язано з тим, що в окремих державах існують свої специфічні погляди на сутність, зміст та призначення розвідувальних органів.

У статті піддано сумніву доцільність включення в загальні положення таких принципів, як безперервність, плановість, звітність, єдність, централізація тощо. Вони, на думку автора, не відображають специфіку діяльності розвідувальних органів, особливо їх сутність, зміст та призначення. Здається, що подібні принципи притаманні діяльності будь-якого іншого державного органу.

На думку автора, юридично не є коректним включення всіма законодавцями в нормативно-правові акти про зовнішню розвідку принципу законності без будь-яких застережень або пояснень. Розвідувальні органи, як правило, здійснюють

© ПРОЦАСВ В.В. – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри (Інститут Служби зовнішньої розвідки України)